

KS. LESZEK ADAMOWICZ

Instytut Prawa Kanonicznego

Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji

Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II

ORCID 0000-0003-2513-4243

NOWELIZACJE KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO W LATACH 1983-2022

Treść: Wprowadzenie. – 1. Tekst promulgowany i korekty dokonane przez prawodawcę. – 2. Nowelizacje przepisów kodeksowych zmieniające treść kanonów. – 3. Nowelizacje „bez zmiany treści kanonu”. Jakich nowelizacji zabrakło? – Zakończenie

Wprowadzenie

25 stycznia 1959 roku ówczesny papież św. Jan XXIII w bazylice św. Pawła za Murami zapowiedział nie tylko zwołanie soboru powszechnego i synodu dla diecezji rzymskiej, ale także zreformowanie („aggiornamento”) kodeksu prawa kanonicznego.¹ Decyzja ta,

¹ „Venerabili Fratelli e Diletti Figli Nostri! Pronunciamo innanzi a voi, certo tremando un poco di commozione, ma insieme con umile risolutezza di proposito, il nome e la proposta della duplice celebrazione: di un Sinodo Diocesano per l’Urbe, e di un Concilio Ecumenico per la Chiesa universale. Per voi, Venerabili Fratelli e Diletti Figli Nostri, non occorrono illustrazioni copiose circa la significazione storica e giuridica di queste due proposte. Esse condurranno felicemente all’auspicato e atteso aggiornamento del Codice di Diritto Canonico, che dovrebbe accompagnare e coronare questi due saggi di pratica applicazione dei provvedimenti di ecclesiastica disciplina, che lo Spirito del Signore Ci verrà suggerendo lungo la via. La prossima promulgazione del Codice di Diritto Orientale ci dà il preannunzio di questi avvenimenti.” Zob. IOANNES PP. XXIII, *Sollemnis allocutio ad Emos Patres Cardinales in*

wpisana następnie do pierwszej encykliki Papieża Jana „Ad Petri Cathedram”², znalazła realizację w utworzeniu w dniu 28 marca 1963 roku Komisji dla rewizji kodeksu prawa kanonicznego³. Kardynałowie – członkowie komisji – już kilka miesięcy później, na posiedzeniu dnia 12 listopada tego samego roku, uznali za stosowne odłożenie prac na czas po zakończeniu soboru, „ponieważ byłoby całkowicie niestosowne kontynuowanie prac nad odnową prawa kościelnego w trakcie trwania sesji soborowej i z myślą, że obrady soborowe mogą w sposób znaczący wpłynąć na odnowę legislacyjną”.⁴

Urbe praesentes habita, die XXV Ianuarii anno MCMLIX, in Coenobio Monachorum Benedictinorum ad S. Pauli Extra Moenia, post Missarum Sollemnia, quibus Beatissimus Pater in Patriarchali Basilica Ostiensi interfuerat, AAS 51 (1959) s. 68-69. Interesujące jest, że „zbliżające się ogłoszenie kodeksu prawa wschodniego”, które miało „dać przedsmak tych wydarzeń” okazało się w rzeczywistości najbardziej odległe w czasie i nastąpiło dopiero 18.10.1990 roku.

² „Ac praeterea, quod nuntiavimus, Nobis in animo esse Oecumenicum Concilium ac Romanam Synodum celebrare, itemque Codicem iuris canonici, hodiernis necessitatibus accommodatum apparare, novumque eiusdem generis Codicem pro Orientalis ritus Ecclesia edere, id placuit admodum multorum obtinuisse consensum, communemque aluisse spem fore ut omnium animi ad veritatem satius altiusque agnoscendam, ad redintegrandos salutariter christianos mores, et ad restituendam unitatem, concordiam et pacem feliciter excitarentur.” Zob. IOANNES PP. XXIII, *Litterae encyclicae „Ad Petri cathedram” de veritate, unitate et pace caritatis afflatu provehendis, [Ad venerabiles fratres Patriarchas, Primates, Archiepiscopos, Episcopos aliosque locorum Ordinarios, pacem et communionem cum Apostolica Sede habentes, itemque ad universum Clerum et christifideles catholici orbis]*, 29.06.1959, AAS 51 (1959), s. 498.

³ W „Diarium Romanae Curiae” została opublikowana notatka następującej treści: „Il Santo Padre Giovanni XXIII, felicemente regnante, si è degnato di costituire una Commissione per la revisione del codice di diritto canonico” oraz został podany jej skład. Zob. AAS 55 (1963) s. 363. Notatka ta nie zawiera daty powołania komisji, ale została ona podana w przemówieniu Jana Pawła II podczas Posiedzenia plenarnego Komisji dniu 29 października 1981 r. (IOANNES PAULUS PP. II, *Allocutio ad eos qui plenario coetui Pontificiae Commissionis Codici Iuris Canonici recognoscendo interfueru coram admissos*, AAS 73 (1981) s. 721. Ta data jest także podawana w literaturze (np. zob. G. DALLA TORRE, *I principi direttivi per la revisione del codice di diritto canonico*, „Anuario de Historia de la Iglesia” 10 (2001) s. 199.

⁴ G. DALLA TORRE, *I principi*, s. 199-200.

Do intensywnych prac legislacyjnych powrócono po zatwierdzeniu przez Synod Biskupów 7 października 1967 roku zasad odnowy prawa kanonicznego⁵. Kolejne lata przyniosły sformułowanie projektów poszczególnych części nowego kodeksu, szerokie konsultacje z episkopatem światowym i środowiskami akademickimi, co znalazło swoje zwieńczenie w przygotowaniu ostatecznego całościowego projektu nowego kodeksu w latach 1980-1982, który został przedstawiony papieżowi do zatwierdzenia, a następnie promulgacji⁶. Ostatnie posiedzenie plenarne komisji kodyfikacyjnej odbyło się z udziałem papieża św. Jana Pawła II w dniu 29 października 1981 roku⁷.

Ostatni etap prac kodyfikacyjnych to czas osobistego zaangażowania papieża, który przestudiował przy pomocy specjalistów końcowy projekt⁸, a następnie dokonał promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego⁹ konstytucją apostolską „*Sacrae disciplinae leges*”¹⁰, podpisując ją w dniu 25 stycznia 1983 roku, a więc dokładnie w 24 rocznicę zapowiedzi soboru i reformy prawa kanonicznego.

1. Tekst promulgowany i korekty dokonane przez prawodawcę

Promulgowany przez papieża kodeks został opublikowany w specjalnym numerze „*Acta Apostolicae Sedis*”, jako część druga rocznika 1983¹¹. W tym samym roku, jeszcze przed wejściem w życie przepisów

⁵ *Principia quae Codicis Iuris Canonici recognitionem proponuntur*, „*Communications*” 1 (1969) s. 77-85.

⁶ Zob. bardzo szczegółowe informacje dotyczące prac nad kodeksem: F. D’OSTILLO, *La storia del nuovo codice di diritto canonico*, Libreria Editrice Vaticana 1983.

⁷ Zob. wyżej przypis 3.

⁸ Zob. świadectwo kard. Zenona Grocholewskiego zapisane w artykule Jan Paweł II – prawodawca, „*Palestra*” 48 (2003) n. 11-12, s. 81-87; L. ADAMOWICZ, *Kodyfikacje Jana Pawła II*, „*Studia Prawnicze KUL*” 4 (72) 2017, s. 12-13.

⁹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 75 (1983), Pars II, s. 1-317.

¹⁰ IOANNES PAULUS PP. II, *Constitutio apostolica „Sacrae disciplinae leges”*, 25.01.1983, AAS 75 (1983), Pars II, s. VII-XIV.

¹¹ Zob. przypis 9.

kodeksu¹², opublikowano w specjalnym zeszycie „Acta”, datowanym na dzień 22 września 1983 r. „corrigenda” do tekstu promulgowanego kilka miesięcy wcześniej. Dokument został podpisany, z polecenia papieża, przez ówczesnego sekretarza stanu Stolicy Apostolskiej kard. Agostino Casaroli.¹³

Korekta dotyczyła korekta 112 kanonów, w tym:

a. korekty merytoryczne: 4 (kanony: 289 § 2, 527 § 2, 730, 1059)

kanon	tekst promulgowany	tekst skorygowany
289 § 2	Clerici utantur exemptionibus, quas ab exercendis muneribus et publicis civilibus officiis a statu clericali alienis, in eorum <i>favorem eadem leges et conventiones</i> vel consuetudines concedunt nisi in casibus particularibus aliter Ordinarius proprius decreverit.	Clerici utantur exemptionibus, quas ab exercendis muneribus et publicis civilibus officiis a statu clericali alienis, in eorum <i>favorem leges aut conventiones</i> vel consuetudines concedunt, nisi in casibus particularibus aliter Ordinarius proprius decreverit.
527 § 2	Parochum in possessionem mittit loci Ordinarius aut sacerdos ab eodem delegatus, servato modo lege particulari aut legitima <i>consuetudine</i> recepto; iusta tamen de causa potest idem Ordinarius ab eo modo dispensare; quo in casu dispensatio paroeciae communicata locum tenet captae possessionis.	Parochum in possessionem mittit loci Ordinarius aut sacerdos ab eodem delegatus, servato modo lege particulari aut legitima consuetudine recepto; iusta tamen de causa potest idem Ordinarius ab eo modo dispensare; quo in casu dispensatio paroeciae <i>notificata</i> locum tenet captae possessionis.

¹² Zgodnie z postanowieniem zawartym w konstytucji apostolskiej kodeks miał wejść w życie w pierwszy dzień Adwentu, to jest w dniu 27 listopada 1983 roku. Publikując korektę zastosowano formułę następującą: „Summus Pontifex, proponente Pontificia Commissione Codici Iuris Canonici recognoscendo, corrigendas prout sequitur praecepit.”

¹³ AAS 75 (1983), Pars II, Appendix, s. 321-324.

kanon	tekst promulgowany	tekst skorygowany
730	Ut sodalis instituti saecularis ad aliud institutum saeculare transeat, servantur praescripta cann. 684, §§ 1, 2, 4 et 685; <i>ut vero ad aliud vel ex alio instituto vitae consecratae fiat transitus</i> , licentia requiritur Sedis Apostolicae, cuius mandatis standum est.	Ut sodalis instituti saecularis ad aliud institutum saeculare transeat, servantur praescripta cann. 684, §§ 1, 2, 4, et 685; <i>ut vero ad institutum religiosum vel ad societatem vitae apostolicae aut ex illis ad institutum saeculare fiat transitus</i> , licentia requiritur Sedis Apostolicae, cuius mandatis standum est.
1059	Matrimonium catholicorum, etsi una tantum pars sit <i>baptizata</i> , regitur iure non solum divino, sed etiam canonico, salva competentia civilis potestatis circa mere civiles eiusdem matrimonii effectus.	Matrimonium catholicorum, etsi una tantum pars sit <i>catholica</i> , regitur iure non solum divino, sed etiam canonico, salva competentia civilis potestatis circa mere civiles eiusdem matrimonii effectus.

- b. korekty dotyczące doprecyzowania terminologii: 5
- c. korekty odesłań: 11
- d. korekty pisowni (literówki): 27
- e. korekty stylistyczne: 16
- f. korekty gramatyczne: 17
- g. korekty interpunkcji: 36

Druga korekta tego rodzaju miała miejsce w dokumencie datowanym na dzień 21 listopada 1988 roku¹⁴. Zastosowano tutaj tę samą formułę jak przy korekcie z 1983 roku i dokonano korekty trzech kanonów, w tym:

¹⁴ AAS 80 (1988) s. 1819.

a. korekta merytoryczna: 1 (kan. 996 § 2)

kanon	tekst promulgowany	tekst skorygowany
996 § 2	Ut vero subiectum capax eas lucretur, habere debet <i>intentionem saltem</i> eas acquirendi et opera iniuncta implere statuto tempore ac debito modo, secundum concessionis tenorem.	Ut vero subiectum capax eas lucretur, habere debet <i>intentionem saltem generalem</i> eas acquirendi et opera iniuncta implere statuto tempore ac debito modo, secundum concessionis tenorem.

b. korekta odesłania: 1

c. korekta stylistyczna: 1

2. Nowelizacje przepisów kodeksowych zmieniające treść kanonów

W latach 1983-2022 kolejni papieże dokonali łącznie jedenaście nowelizacji przepisów Kodeksu prawa kanonicznego, zmieniając treść 125 kanonów. Jan Paweł II dokonał jednej nowelizacji (dwa kanony), Benedykt XVI również dokonał jednej nowelizacji (pięć kanonów), a Franciszek dotąd w dziewięciu nowelizacjach zmienił treść 118 kanonów.

2.1. Jan Paweł II, List apostolski motu proprio „Ad tuendam fidem”¹⁵

Data promulgacji: 18.05.1998.

Data wejścia w życie: 1.10.1998.

Kanony zmienione (2): 750 i 1371.

Zmiana dotyczyła doprecyzowania obowiązku posłuszeństwa Urzędowi Nauczycielskiemu Kościoła w zakresie „wszystkich i poszczególnych prawd, które Kościół w sprawach wiary i moralności podaje w sposób ostateczny” (n. 3), chociaż nie mają charakteru orzeczeń dogmatycznych lub innych orzeczeń mających walor definitywny, a których zanegowanie ma znamiona przestępstwa nieposłuszeństwa

¹⁵ IOANNES PAULUS PP. II, *Litterae apostolicae motu proprio datae „Ad tuendam fidem” quibus normae quaedam inseruntur in Codice iuris canonici et in Codice canonum Ecclesiarum orientalium*, 18.05.1988, AAS 90 (1998), s. 459-460.

doktrynalnego¹⁶. List apostolski został wydany jako konsekwencja wydania nowej formuły wyznania wiary i przysięgi wierności przy obejmowaniu urzędu wykonywanego w imieniu Kościoła¹⁷.

2.2. Benedykt XVI, List apostolski motu proprio

„Omnium in mentem”¹⁸

Data promulgacji: 26.10.2009.

Data wejścia w życie: 8.04.2010.

Kanony zmienione (5): 1008-1009, 1086, 1117, 1124.

Zmiana dotyczyła przepisów dotyczącym sakramentu święceń i dotyczących małżeństwa¹⁹.

W prawie dotyczącym sakramentu święceń dokonano uzgodnienia treści kanonów z Katechizmem Kościoła Katolickiego w zakresie zdefiniowania i różnicowania zadań na poszczególnych stopniach święceń. Doprecyzowano zasadnicze rozróżnienie kapłaństwa wspólnego wiernych i kapłaństwa służebnego i jednocześnie podkreślono różnicę między biskupstwem, prezbiteratem i diakonatem.

W prawie małżeńskim usunięto instytucję wystąpienia z Kościoła aktem formalnym, o której była mowa w treści kanonów dotyczących obowiązywania formy kanonicznej zawarcia małżeństwa, przeszkody różnicy religii i małżeństw mieszanych wyznaniowo²⁰.

¹⁶ Zob. D. SALVATORI, *L'oggetto del magistero definitivo della Chiesa alla luce del m.p. Ad Tuendam Fidem, il can. 750 visto attraverso i Concili vaticani*, Roma: Pontificio Istituto Biblico 2001; L.F. LADARIA, *Ad Tuendam fidem. Consideraciones teológicas*, „Ius communionis” 2 (2014), n. 2, s. 249-268.

¹⁷ CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Professio Fidei et Iusiurandum fidelitatis in suscipiendo officio nomine Ecclesiae exercendo*, 9.01.1989, AAS 81 (1989) s. 104-106.

¹⁸ BENEDICTUS PP. XVI, *Litterae apostolicae motu proprio datae „Omnium in mentem” quaedam in Codice iuris canonici immutantur*, 26.10.2009, AAS 102 (2010) s. 8-10.

¹⁹ Zob. P. WOJNAROWICZ, *Sakramenty święceń i małżeństwa według motu proprio Omnium in mentem Benedykta XVI*, „Kościół i prawo” 3 (16) (2001), n. 1, s. 109-121; M. SAJ, *Zmiany w kodeksowym prawie sakramentu święceń*, „Prawo i Kościół” 3 (2011), s. 177-185.

²⁰ Zob. A. PASTWA, *Forma kanoniczna małżeństw mieszanych w świetle motu proprio „Omnium in mentem” i nowszych uregulowań Stolicy Apostolskiej*, „Studia

2.3. Franciszek, List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”²¹

Data promulgacji: 15.08.2015.

Data wejścia w życie: 8.12.2015.

Kanony zmienione (21): 1671-1691.

Papież dokonał całościowej reformy przepisów prawa procesowego w zakresie orzekania o nieważności małżeństwa²². Jak pisze papież „bodźcem do przeprowadzenia reformy jest ogromna liczba wiernych, którzy choć pragną kierować się własnym sumieniem, coraz częściej odwracają się od struktur prawnych Kościoła wskutek fizycznego lub moralnego oddalenia; miłość i miłosierdzie wymagają, aby Kościół jak matka stał się bliski swoim dzieciom, które czują się odłączone”, a także „przyspieszenie procesów, jak również ich uproszczenie w taki sposób, aby serca wiernych, którzy oczekują na wyjaśnienie swojej sytuacji nie były zbyt długo zniewolone przez mroki wątpliwości z powodu opóźnień w wydaniu wyroku”.

W szczególności nastąpiło zniesienie konieczności ratyfikacji wyroku afirmatywnego, wprowadzenie procesu skróconego przed biskupem i wprowadzenie szerszej możliwości mianowania sędziów świeckich.

Poza opublikowanym dokumentem, papież Franciszek w formie ustnej ujawnił w dniu 4 listopada 2015 roku „mens legislatoris”

Oecumenica” 11 (2011), s. 151-171.

²¹ FRANCISCUS PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae „Mitis Iudex Dominus Iesus” quibus canones Codicis iuris canonici de causis ad matrimonii nullitatem declarandam reformantur*, 15.08.2015, AAS 107 (2015) s. 958-967.

²² Zob. P. SKONIECZNY I INNI, *Praktyczny komentarz do Listu apostolskiego motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus papieża Franciszka*, Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos 2015; G. LESZCZYŃSKI, *Reforma procesu małżeńskiego w świetle motu proprio Ojca Świętego Franciszka „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 26/4 (2017), s. 137-145; W. GÓRALSKI, *Processus brevior coram episcopo – czy zupełne novum?* „Kościół i prawo” 8 (21) (2019), nr 1, s. 169-186; L. ADAMOWICZ, *Okoliczności osób i rzeczy zezwalające na prowadzenie procesu skróconego*, w: J. KRAJCZYŃSKI (red.), *Proces małżeński według motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 2015, s. 93-108.

dotyczącą reformy²³. Wypowiedź ta de facto ma charakter legislacyjny i dotyczy kompetencji biskupa diecezjalnego i biskupów prowincji kościelnej w zakresie erygowania sądu diecezjalnego lub międzydiecezjalnego, a także zdeklarowania, że biskup ma wrodzone prawo osobistego wykonywania władzy sądenia, ale nie ingeruje w treść kanonów.

2.4. Franciszek, List apostolski motu proprio

„De concordia inter Codices”²⁴

Data promulgacji: 31.05.2016.

Data wejścia w życie: 3.09.2016.

Kanony zmienione (10): 111-112, 535, 868, 1108-1109, 1111-1112, 1116, 1127.

Celem dokonanych zmian było uzgodnienie niektórych przepisów Kodeksu prawa kanonicznego i Kodeksu kanonów Kościołów wschodnich²⁵, a w szczególności ujednolicenie terminologii (wprowadzenie terminu „Kościół sui iuris”), doprecyzowanie procedury zmiany przynależności do Kościoła sui iuris²⁶, poszerzenie *communicatio in sacris* o możliwość udzielania chrztu i błogosławienia małżeństw, a także zdecydowanie, że tylko kapłan może asystować przy małżeństwie zawierany przez chrześcijan wschodnich, zarówno katolików, jak i niekatolików²⁷.

²³ La „mens” del Pontefice sulla riforma dei processi matrimoniali, „L'Osservatore Romano”, 8.11.2015, 155 (2015), n. 256, s. 8.

²⁴ FRANCISCUS PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae „De concordia inter codices” quibus nonnullae normae Codicis Iuris Canonici immutantur*, 31.05.2016, AAS 108 (2016) s. 602-606.

²⁵ Zob. J. ABBASS, *De Concordia inter codices: A Commentary*, „Studia Canonica” 50 (2016), s. 323-345.

²⁶ Zob. P. SKONIECZNY, *Przynależność do Kościoła łacińskiego. Komentarz prawnoprównawczy do kan. 111 i kan. 112 CIC, zmienionych przez motu proprio papieża Franciszka De concordia inter Codices z 2016 roku*, „Annales Canonici” 13 (2017) s. 249-294.

²⁷ Zob. H. STAWIAK I INNI, *Chrzest i małżeństwo – harmonizacja ustawodawstwa*, Kraków: Wydawnictwo „Scriptum” 2018.

2.5. Franciszek, List apostolski motu proprio
„Magnum principium”²⁸

Data promulgacji: 3.09.2017.

Data wejścia w życie: 1.10.2017.

Kanon zmieniony (1): 838.

Zmiana dotyczyła ustalenie kompetencji konferencji biskupów w zakresie wydawania tłumaczeń ksiąg liturgicznych na języki narodowe²⁹.

2.6. Franciszek, List apostolski motu proprio
„Communis vita”³⁰

Data promulgacji: 19.03.2019.

Data wejścia w życie: 10.04.2019.

Kanony zmienione (2): 694, 729.

Zmiana dotyczy określenie sankcji kanonicznych związanych z długotrwałą (12 miesięcy) nielegalną nieobecnością zakonnika w domu zakonnym³¹.

²⁸ FRANCISCUS PP., *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Magnum Principium” quibus nonnulla in can. 838 Codicis Iuris Canonici immutantur*, 3.09.2017, AAS 109 (2017) s. 967-970. Do tej nowelizacji odnosi się także dekret wykonawczy: CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Decretum „Postquam Summus Pontifex” ad dispositiones can. 838 Codicis Iuris Canonici efficiendas*, 22.10.2021, „Communicationes” 53 (2021) s. 446-472.

²⁹ Zob. M. KOŁODZIEJ, *Adaptacje i akomodacje prawa liturgicznego według kan. 838 KPK*, Warszawa: UKSW 2021; P. CONSORTI, *Diritto canonico, teologia e liturgia. Sulla riforma del can. 838 in forza del Magnum Principium per cui la preghiera liturgica deve essere capita dal popolo*, „Veritas et Ius” 15 (2017), s. 131-155.

³⁰ FRANCISCUS PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae „Communis vita” quibus nonnullae Codicis iuris canonici normae mutantur*, 19.03.2019, AAS 111 (2019) s. 483-485.

³¹ Zob. E.J. MUÑOZ, *La expulsión de un miembro de un instituto religioso por ausencia ilegítima prolongada de la casa religiosa a tenor de los cánones 694 §1, 3º y 696 §1*, „Revista Española de Derecho Canónico” 77 (2020), s. 869-907.

2.7. Franciszek, List apostolski motu proprio
„Authenticum charismatis”³²

Data promulgacji: 1.11.2020.

Data wejścia w życie: 10.11.2020.

Kanon zmieniony (1): 579.

Wprowadzono obowiązek uzyskania zgody Stolicy Apostolskiej przez biskupa diecezjalnego przed erygowaniem nowego instytutu życia konsekrowanego (wcześniej wystarczała konsultacja)³³.

Kolejne doprecyzowanie tego przepisu nastąpiło dnia 15 czerwca 2022 roku i od tego dnia pisemna zgoda Stolicy Apostolskiej jest wymagana także w przypadku erygowania publicznego stowarzyszenia wiernych, które w przyszłości ma się stać instytutem życia konsekrowanego lub stowarzyszeniem życia apostolskiego na prawie diecezjalnym³⁴.

2.8. Franciszek, List apostolski motu proprio „Spiritus Domini”³⁵

Data promulgacji: 10.01.2021.

Data wejścia w życie: 11.01.2021.

Kanon zmieniony (1): 230 § 1.

³² FRANCISCUS PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae „Authenticum charismatis” quibus can. 579 Codicis iuris canonici mutatur*, 1.11.2020, „L'Osservatore Romano”, 4.11.2020, 160 (2020), n. 255, s. 6.

³³ Zob. Ł. MIKA, *Erygowanie instytutów życia konsekrowanego w świetle listów apostolskich Authenticum charismatis i Ab initio papieża Franciszka*, w: B. SZEW-CZUL I INNI, *Wybrane zagadnienia z prawa kanonicznego i polskiego*, Kraków: Wydawnictwo „Scriptum” 2022, s. 41-61.

³⁴ *Rescriptum ex audientia SS.mi: Rescritto del Santo Padre Francesco circa le associazioni pubbliche di fedeli in itinere*, 15.06.2022, „L'Osservatore Romano”, 15.06.2022, 162 (2022), n. 136, s. 8.

³⁵ FRANCISCUS PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae „Spiritus Domini” quibus canonis 230 § 1 Codicis iuris Canonici normae de aditu personarum feminini sexus ad institutum ministerium Lectoratus et Acolythatus mutantur*, 10.01.2021, „L'Osservatore Romano”, 11.01.2021, 161 (2021), n. 7, s. 10.

Nowelizując ten kanon papież zdecydował o dopuszczeniu kobiet do przyjęcia stałych posług lektora i akolity³⁶.

2.9. Franciszek, Konstytucja apostolska „Pascite gregem Dei”³⁷

Data promulgacji: 23.05.2021.

Data wejścia w życie: 8.12.2021.

Kanony zmienione (89-14=75): 1311-1399, z wyjątkiem: 1313; 1320; 1322; 1328; 1329; 1330; 1337; 1340; 1348; 1353; 1363; 1374; 1396; 1399.

Przedmiotem nowelizacji była systemowa zmiana przepisów prawa karnego Kościoła łacińskiego³⁸. Zasadniczą zmianą jest zobowiązanie przełożonych kościelnych (ordynariuszy diecezjalnych i zakonnych) do posługiwania się prawem karnym jako zwyczajne i obowiązkowe narzędzie mieszczące się w ramach miłości pasterskiej, a nie jak wcześniej – rozumiane jako środek ostateczny. Zastosowano także nową systematykę części szczegółowej.

2.10. Franciszek, List apostolski motu proprio

„Competentias quasdam decernere”³⁹

Data promulgacji: 11.02.2022.

Data wejścia w życie: 15.02.2022.

Kanony zmienione (11): 237 § 2, 242 § 1, 265, 604 § 3, 686 § 1, 688 § 2, 699 § 2, 700, 775 § 2, 1308, 1310.

³⁶ Zob. M. BIDER, *Wymiar prawno-liturgiczny stałej kobiecej posługi akolitu w świetle nowelizacji kan. 230 § 1 Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku*, „Kościół i prawo” 10(23) (2021), n. 1, s. 69-88.

³⁷ FRANCISCUS PP., *Constitutio apostolica „Pascite gregem Dei” qua Liber VI Codicis Iuris Canonici reformatur*, 23.05.2021, „L'Osservatore Romano”, 1.06.2021, 161 (2021) n. 122, s. 2-4.

³⁸ Zob. J.I. ARIETTA, *A Presentation of the New Penal System of Canon Law*, „The Jurist” 77 (2021), n. 2, s. 245-267; J. KRUKOWSKI, P. KALETA, *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego. Sankcje karne w Kościele*, t. IV/2, Księga VI, Poznań: Pallotinum 2022.

³⁹ FRANCISCUS PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae „Competentias quasdam decernere” quibus aliquae normae immutantur Codicis Iuris Canonici et Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium*, 15.02.2022, „L'Osservatore Romano”, 15.02.2022, 162 (2022), n. 37, s. 8.

Na mocy znowelizowanych przepisów przyznano niektóre kompetencje władzy wykonawczej Kościołom lokalnym i innym instytucjom kościelnym w zakresie formacji kapłańskiej i inkardynacji, w zakresie prawa zakonnego, w zakresie wydawania katechizmu oraz w zakresie redukcji zobowiązań mszalnych i rozporządzeń wiernych co do fundacji.

2.11. Franciszek, List apostolski *motu proprio* „*Recognitum Librum VI*”⁴⁰

Data promulgacji: 26.04.2022.

Data wejścia w życie: 26.04.2022.

Kanon zmieniony (1): 695 § 1.

Przedmiotem nowelizacji jest poprawienie błędu w związku z nowelizacją księgi VI.

3. Nowelizacje „bez zmiany treści kanonu”

W latach 1983-2022 kolejni papieże dokonano także dziesięciu faktycznych nowelizacji przepisów Kodeksu prawa kanonicznego, jednak bez ingerencji w ich treść, zmieniając treść 125 kanonów. Jan Paweł II dokonał takich pięciu nowelizacji (sześć kanonów), a Franciszek dotąd w pięciu takich nowelizacjach zmienił dziesięć kanonów. Faktycznie jednak dokonano zmian w 14 kanonach, gdyż w dwóch przypadkach są to zmiany podwójne.

3.1.1. Jan Paweł II, Konstytucja apostolska „*Pastor bonus*” (art. 45-47)⁴¹

Data promulgacji: 28.06.1988.

Data wejścia w życie: 1.03.1989.

⁴⁰ FRANCISCUS PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae* „*Recognitum Librum VI*” *uibus can. 695 §1, Codicis Iuris Canonici immutatur*, „*L'Osservatore Romano*”, 26.04.2022, 162 (2022), n. 94, s. 7.

⁴¹ IOANNES PAULUS PP. II, *Constitutio apostolica „Pastor bonus”*, 29.06.1988, AAS 80 (1988) s. 841-912.

3.1.2. Franciszek, Konstytucja apostolska „Praedicate Evangelium”⁴²

Data promulgacji: 19.03.2022.

Data wejścia w życie: 5.06.2022.

Kanony zmienione (2): 360-361.

Obie konstytucje apostolskie zmieniają struktury Kurii Rzymskiej, w tym instytucje wymienione w wymienionych kanonach.

3.2. Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dekret „Ritus Ordinationum”⁴³

Data promulgacji: 29.06.1989.

Data wejścia w życie: brak informacji.

Kanon zmieniony (1): 1037.

Nastąpiła derogacja kanonu w związku z nowymi obrzędami święceń i włączeniem do nich zobowiązania do celibatu (art. 5).

3.3. Kongregacja do spraw Duchowieństwa, Dekret „Mos iugiter”⁴⁴

Data promulgacji: 22.02.1991.

Data wejścia w życie: 6.08.1991.

Kanon zmieniony (1): 948.

Dekret reguluje na nowo kwestię dopuszczenia tzw. Mszy św. wielo-intencyjnych (zbiorowych) oraz ofiar mszalnych składanych na nie (art. 2).

⁴² FRANCISCUS PP., *Costituzione apostolica sulla Curia Romana e il suo servizio alla Chiesa nel mondo „Praedicate Evangelium”*, 19.03.2022, L'Osservatore Romano, 31.03.2022, 162 (2022), n. 74, s. I-XII.

⁴³ CONGREGATIO DE CULTO DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Decretum „Ritus Ordinationum” quo editio altera Pontificalis Romani de ritu ordinationis episcopi, presbyterorum et diaconorum promulgatur et typica declaratur*, 29.06.1989, AAS 82 (1990) s. 826-827.

⁴⁴ CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Decretum „Mos iugiter” quoad stipendia a sacerdotibus pro Missis celebrandis accipienda, regulae quaedam dantur*, AAS 83 (1991) s. 443-446.

3.4. Papieska Rada do spraw Popierania Jedności Chrześcijan,
Dyrektorium ekumeniczne⁴⁵

Data promulgacji: 25.03.1993.

Data wejścia w życie: brak informacji.

Kanon zmieniony (1): 874 § 1, 3°.

Dopuszczenie wschodnich niekatolików do funkcji rodzica chrześniego w Kościele katolickim (n. 98 b).

3.5. Kongregacja Nauki Wiary, Ratio agendi
„Congregatio pro Doctrina Fidei”⁴⁶

Data promulgacji: 29.06.1997.

Data wejścia w życie: brak informacji.

Kanon zmieniony (1): 1372.

Nowelizacja dotyczy procedury deklaracji przez Kongregację Nauki Wiary ekskomuniki latae sententiae w przypadku stwierdzenia herezji (art. 28).

3.6. Franciszek, Motu proprio „Imparare a congedarsi”⁴⁷

Data promulgacji: 12.02.2018.

Data wejścia w życie: 16.02.2018.

Kanon zmieniony (1): 189 § 3.

Prawodawca uchyla przepis określający termin akceptacji rezygnacji z urzędu z racji ukończenia wieku, po którym rezygnację uznaje się za nieprzyjętą (art. 5).

⁴⁵ PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA PROMOZIONE DELL'UNITÀ DEI CRISTIANI, *Directorio per l'applicazione dei principi e delle norme sull'ecumenismo*, 25.03.1993, Libreria Editrice Vaticana 1993.

⁴⁶ CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Agendi ratio in doctrinarum examine „Congregatio pro Doctrina Fidei”*, 29.06.1997, AAS 89 (1997) s. 830-835.

⁴⁷ FRANCISCUS PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae, „Imparare a congedarsi” quibus cessatio a munere exercendo ordinatur, ob aetatem, quorundam qui officia e nominatione pontificia adimplent*, 12.02.2018, AAS 110 (2018) s. 379-381.

3.7. Kongregacja do spraw Instytutów Życia Konsekwowanego
i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, Instrukcja „Cor orans”⁴⁸

Data promulgacji: 12.02.2018.

Data wejścia w życie: 16.02.2018.

Kanony zmienione (4): 628 § 2, 1°; 638 § 4; 667 § 4; 686 § 2.

Nowelizacja przepisów kodeksowych nastąpiła na podstawie derogacji niektórych kanonów dotyczących mniszek zawartych w artykułach: 52, 81d, 108, 111, 130, 174, 175, 177 i 178 Instrukcji.

3.8. Kongregacja Nauki Wiary, Reskrypt ex Audientia SS.mi:
Normy „Congregatio pro Doctrina Fidei”⁴⁹

Data promulgacji: 18.05.2001.

Data wejścia w życie: 5.02.2002.

Kanon zmieniony (1): 1395 § 2.

Po raz pierwszy nowelizacja dotycząca ustalenia wyższego wieku ofiary w związku z przestępstwem popełnionym przez duchownego przeciwko VI przykazaniu Dekalogu miała miejsce w 2001 roku, następnie powtórzony w latach 2010⁵⁰ i 2021⁵¹ (art. 6 § 1, 1°), a do kodeksu został ten przepis wprowadzony w nowelizacji z 2021 roku w kan. 1398.

W ten sam sposób także znowelizowano przepisy dotyczące kwestii przedawnienia ścigania tych przestępstw.

⁴⁸ CONGREGATIO PRO INSTITUTIS VITAE CONSECRATAE ET SOCIETATIBUS VITAE APOSTOLICAE, „Cor orans” – *Instructio applicationis Constitutionis Apostolicae «Vultum Dei quaerere» de vita contemplative feminarum*, 12.02.2018, AAS 110 (2018) s. 814-864.

⁴⁹ CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Epistula a Congregatione pro Doctrina Fidei missa ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos aliosque Ordinarios et Hierarchas quorum interest: de delictis gravioribus eidem Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis*, 18.05.2001, AAS 93 (2001) s. 785-788.

⁵⁰ CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Rescriptum ex Audientia. Normae de gravioribus delictis*, 21.05.2010, AAS 102 (2010) 419-434.

⁵¹ CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Rescriptum ex Audientia SS.mi*, 11.10.2021, „L'Osservatore Romano”, 7.12.2021, 161 (2021), n. 279, s. 6.

3.9.1. Franciszek, Konstytucja apostolska „*Praedicate Evangelium*”⁵²
(art. 200 § 3)

Data promulgacji: 19.03.2022.

Data wejścia w życie: 5.06.2022.

3.9.2. Benedykt XVI, Motu proprio „*Quaerit semper*”⁵³ (art. 2)

Data promulgacji: 19.03.2022 (30.08.2011).

Data wejścia w życie: 5.06.2022 (01.10.2011).

Kanon zmieniony (1): 1709 § 1.

Zarówno w liście apostolskim, jak i konstytucji apostolskiej nastąpiło poszerzenie kompetencji Trybunału Roty Rzymskiej.

3.10. Kongregacja do spraw Instytutów Życia Konsekwowanego
i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, Reskrypt ex Audientia SS.mi⁵⁴

Data promulgacji: 18.05.2022.

Data wejścia w życie: 18.05.2022.

Kanon zmieniony (1): 588 § 2.

Na podstawie zmienionych przepisów nastąpiło dopuszczenie braci laików do urzędu przełożonego w instytutach kleryckich.

4. Jakich nowelizacji zabrakło?

4.1. W motu proprio „*De concordia inter Codices*” (2016) zabrakło:

- a. uzupełnienia kan. 112 o możliwość uzyskania domniemanej zgody Stolicy Apostolskiej na zmianę przynależności do Kościoła sui iuris, zgodnie z reskrytem Sekretariatu Stanu z dnia 26.11.1992 r.⁵⁵ i kan. 32 § 2 KKKW;

⁵² FRANCISCUS PP., *Costituzione apostolica sulla Curia Romana e il suo servizio alla Chiesa nel mondo „Praedicate Evangelium”*, 19.03.2022, L'Osservatore Romano, 31.03.2022, 162 (2022), n. 74, s. I-XII.

⁵³ AAS 103 (2011), s. 569-571.

⁵⁴ CONGREGAZIONE PER GLI ISTITUTI DI VITA CONSACRATA E LE SOCIETÀ DI VITA APOSTOLICA, *Rescriptum ex Audientia SS.mi circa la deroga al can. 588 § 2 CIC*, 18.05.2022, „L'Osservatore Romano”, 18.05.2022, 162 (2022), n. 113, s. 6.

⁵⁵ SECRETARIATUS STATUS, *Rescriptum ex audientia SS.mi*, AAS 85 (1993) s. 81.

- b. dodania w kan. w kan. 874 § 1, 3° możliwości pełnienia funkcji chrzestnego przez wschodniego niekatolika, zgodnie z Dyrektorem ekumenicznym, 98b (zob. p. 3.4).
- 4.2. W konstytucjach apostołskich: „Pastor bonus” (1988) i „Praedicate Evangelium” (2022) zabrakło nowelizacji kan. 360 i 361 analogicznie odpowiednio do kan. 46 i 48 KKKW (zob. wyżej p. 3.1.1 i 3.1.2).
- 4.3. W motu proprio „Quaerit semper” (2011) i Konstytucji apostołskiej „Praedicate Evangelium” (2022) zabrakło nowelizacji kan. 1709 § 1, zgodnie art. 200 § 3 PE (zob. wyżej p. 3.9.1 i 3.9.2).
- 4.4. W motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus” (2015) zabrakło skorygowania odsyłaczy w pięciu kanonach (można to było naprawić przy okazji „poprawienia” kan. 695 § 1 (m.p. „Recognitum Librum VI”):
- a. w kan. 1425 § 1, 1°b): kan. 1686 → [kan. 1688]; kan. 1688 → [kan. 1690]
 - b. w kan. 1639: kan. 1683 → [kan. 1680 § 4]
 - c. w kan. 1693: kan. 1682 → [kan. 1680]
 - d. w kan. 1694: kan. 1673 → [kan. 1672]
 - e. w kan. 1700: kan. 1681 → [kan. 1678 § 4].
- 4.5. W motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus” (2015) zabrakło przepisu (na podstawie interpretacji autentycznej) uwzględniającego możliwość stwierdzenia stanu wolnego w czasie badania przedślubnego tych nupturientów, którzy w poprzednim związku nie zachowali formy kanonicznej zawarcia małżeństwa⁵⁶.
- 4.6. W motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus” (2015) zabrakło nowelizacji kan. 1421 § 2 dotyczącego sędziów, w związku z większą

⁵⁶ Zob.: interpretacja autentyczna z dnia 11.07.1984 do kan. 1686/1688-MIDI: AAS 76 (1984) s. 746-747; PONTIFICIUM CONSILIIUM DE TEXTIBUS LEGUM, *Nota explicativa quoad pondus canonicum divortii orthodoxi*, 20.12.2012, n. 4, „Communicationes” 44 (2012) s. 357-359. Zob. *Kodeks kanonów Kościołów wschodnich*, kan. 1372 § 2 w brzmieniu sprzed m.p. „Mitis et Misericors Iesus”: „Jeżeli zaś chodzi o osobę, która winna zachować przepisaną prawem formę zawarcia małżeństwa, lecz usiłował zawrzeć małżeństwo wobec urzędnika świeckiego lub szafarza niekatolickiego, wystarczające jest badanie przedmałżeńskie, o którym w kan. 784, w celu stwierdzenia stanu wolnego tej osoby”.

możliwością udziału świeckich sędziów w procesie o nieważność małżeństwa (kan. 1673 § 3 KPK/MIDI), np. przez dodanie klauzuli in fine: kan. 1421 § 2. Konferencja biskupów może zezwolić, by sędziami można było ustanawiać także świeckich, spośród których w razie konieczności jeden mógłby zostać dołączony do tworzonego kolegium, *z zastrzeżeniem przepisu kan. 1673 § 3.*

Zakończenie

W ciągu niemal 40 lat od promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego, będącego jednym z owoców Soboru Watykańskiego II okazało się konieczne nowelizowanie szeregu przepisów tego zbioru prawa. Zmiany dokonywane przez trzech papieży: św. Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka objęły niemal wszystkie obszary prawa kanonicznego. Nie zostały znowelizowane jedynie kanony księgi V. Sentencja „*Ecclesia semper reformanda*” odnosi się więc także do prawa kanonicznego, które stanowi rzeczywistość dynamiczną, która winna odpowiadać na nowe zjawiska – i pozytywne i negatywne – które dokonują się we wspólnocie Kościoła, który jest rzeczywistością świętą i grzeszną zarazem.

Dokonując analizy dokonanych nowelizacji, należy także zauważyć ich niedoskonałości, zarówno merytoryczne, jak i dotyczące techniki legislacyjnej. Należy jednak mieć nadzieję, że obecne czasy oraz wielość i jakość zmian dokonywanych w przepisach prawnych Kościoła nie staną się przyczyną lekceważenia prawa kanonicznego, które istnieje w Kościele ad salutem animarum.

Amendments to the Code of Canon Law in the years 1983-2022

Promulgated in 1983, the Code of Canon Law was amended many times by successive popes in the years 1983-2022. The article discusses the corrections of the promulgated text made by the legislator, and then the classic amendments to the code provisions changing the content of the canons. In addition to them, there were also „quiet” amendments „without changing the content of the canon”, which de facto partly or entirely derogated from the existing regulations. The author also indicates which amendments were

missing and which should be made to ensure the coherence of the canon law system. The amendments concerned six of the seven books of the Code of Canon Law, excluding only the fifth book. The sentence „Ecclesia semper reformanda” therefore also refers to canon law, which is a dynamic reality that must respond to new phenomena – both positive and negative – that take place in the community of the Church, which is a reality both holy and sinful. When analyzing the amendments made, one should also notice their imperfections, both substantive and affecting the legislative technique. It should be hoped, however, that the present times and the multiplicity and quality of changes made to the legal provisions of the Church will not cause disregard for the canon law that exists in the Church *ad salutem animarum*.

SŁOWA KLUCZOWE: kodeks prawa kanonicznego; nowelizacje; prawo kanoniczne

KEYWORDS: Code of Canon Law; amendments; canon law

NOTA O AUTORZE

KS. DR HAB. LESZEK STANISŁAW ADAMOWICZ PROF. UCZ. – prof. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, specjalizuje się w prawie katolickich Kościołów wschodnich i prawie małżeńskim.